

Orta Çağ Anadolu'sunda Kadının Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi

Tunay Karakök ^{ID}

Öz: Bu makale, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum hayatındaki yerini ve önemini incelemektedir. Dönemin sosyal, kültürel, dini ve hukuki yapıları, kadınların toplumsal statülerini şekillendiren başlıca etmenlerdir. İslam'ın Anadolu'daki yayılmasıyla birlikte, kadınların dini, ekonomik ve toplumsal rollerindeki değişim gözlemlenmiştir. Kadınlar, özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, ev içindeki geleneksel rollerinin yanı sıra vakıf kurma, dini hizmetlerde bulunma ve eğitim alanlarında da önemli görevler üstlenmişlerdir. Kadınların hukuki hakları, özellikle miras, mülk edinme ve boşanma gibi temel haklar üzerinden şekillenmiş, bu hakların kullanımı toplumsal yapıya bağlı olarak farklılık göstermiştir. Orta Çağ Anadolu'sunda kadının dini hayattaki rolü de dikkate değerdir. Kadınlar, İslam ve Hristiyanlık inançlarına bağlı olarak farklı dini topluluklarda yer almakta, dini vecibelerini yerine getirmekle birlikte toplumsal alanda da etkin bir şekilde görev almışlardır. Kadınların vakıf kurarak toplumsal hizmetlerde bulunmaları, Orta Çağ Anadolu'sunda kadınların toplumsal hayatındaki etkinliğini artıran önemli bir faktördür. Makale, kadınların toplumsal statülerinin zaman içinde nasıl şekillendiğini, kadının toplum içindeki rolünü ve kadının sosyal, hukuki ve dini alandaki katkılarını detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hukuki durum, Kadın, Orta Çağ Anadolu'su, Toplum hayatı, Sosyal statü

The Role and Importance of Women in the Social Life of Medieval Anatolia

Abstract: This article examines the role and importance of women in the social life of Medieval Anatolia. The social, cultural, religious, and legal structures of the period are the main factors that shaped women's social status. With the spread of Islam in Anatolia, changes in women's religious, economic, and social roles were observed. Particularly during the Seljuk and Ottoman periods, women took on important responsibilities not only in traditional domestic roles but also in establishing foundations, providing religious services, and engaging in educational activities. Women's legal rights, particularly in terms of inheritance, property acquisition, and divorce, were shaped by these fundamental rights, and their use varied depending on the social structure. The role of women in religious life in Medieval Anatolia is also noteworthy. Women, depending on their affiliation with Islam or Christianity, participated in different religious communities, fulfilling their religious duties while also actively engaging in social life. Women's involvement in social services through the establishment of foundations was a significant factor in increasing their presence in the social life of Medieval Anatolia. This article provides a detailed analysis of how women's social status evolved over time, their role in society, and their contributions in social, legal, and religious fields.

Keywords: Legal status, Middle Ages Anatolia, Social life, Social status, Women

¹Bartın University, Department of History, Bartın, Türkiye, tkarakok@bartin.edu.tr ^{ROR}

Received: 25 January 2025, Accepted: 16 April 2025, Online: 28 April 2025

Cite as: Karakök, T. (2025). Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum hayatındaki yeri ve önemi. *Universal Journal of History and Culture*, 7(1), 41-57. <https://doi.org/10.52613/ujhc.1626740>

Extended Abstract

This article explores the role and importance of women in the social life of Medieval Anatolia, emphasizing the complex interplay of cultural, religious, legal, and economic factors that shaped their social status and participation in society. In the medieval period, Anatolia was marked by the presence of multiple cultures, religions, and political structures, most notably the Seljuk and Ottoman Empires. The article highlights how these diverse elements influenced the position of women in both domestic and public spheres.

The spread of Islam in Anatolia played a significant role in shaping women's roles and rights within the Islamic framework. Islamic law provided certain rights to women, including inheritance, property ownership, and the right to education. However, the implementation and practice of these rights were often influenced by the broader socio-cultural context. Women in Anatolia, particularly during the Seljuk and Ottoman periods, participated in religious, economic, and charitable activities, even though their public roles were frequently limited by patriarchal norms.

One of the key aspects of women's involvement in medieval Anatolian society was their participation in the religious life. While Islamic law, for example, allowed women to attend mosque services and engage in religious education, social norms often confined them to roles within the private sphere, especially in rural areas. In contrast, some women from more urbanized areas, especially those from elite families, were able to take more active roles in religious and charitable affairs. They established religious foundations (waqfs), supported educational institutions, and contributed to the construction and maintenance of mosques, hospitals, and other public services. These activities enhanced their visibility and influence in society, showcasing their important role in maintaining social welfare.

In addition to their religious contributions, women in medieval Anatolia were also involved in various economic and legal activities. The Seljuk and Ottoman legal systems allowed women to own property and inherit wealth, albeit within certain constraints. Women of higher social standing, particularly those within the royal court or elite families, had more access to legal rights and could influence the distribution of wealth through their own estates. This economic independence allowed them to play a significant role in the local economy, particularly in managing the wealth generated by waqfs and other charitable endeavors.

The legal status of women in medieval Anatolia was largely shaped by Islamic law, but it was also influenced by local customs and the governing powers of the time. During the Seljuk and Ottoman periods, women's rights were often subject to the interpretations of religious scholars, and local rulers had

considerable control over the implementation of these laws. In practice, women's legal rights were often constrained by social norms that favored male authority, though the legal structure did provide women with some degree of autonomy in matters related to marriage, divorce, and inheritance.

The social and legal roles of women in Medieval Anatolia were not uniform across all classes. Elite women, particularly those from wealthy families, had more opportunities to engage in public and religious affairs, while women from lower social strata faced greater restrictions. Despite these disparities, women's contributions to the social and religious life of Anatolia were invaluable. Their involvement in charitable foundations, religious education, and economic activities helped shape the cultural and social landscape of medieval Anatolia.

In conclusion, women in medieval Anatolia played a critical role in shaping both the public and private spheres of society. Their religious, economic, and legal contributions, while often constrained by patriarchal systems, were essential to the functioning of society. By establishing religious foundations, participating in the economy, and engaging in legal and political matters, women in medieval Anatolia demonstrated resilience and agency, leaving a lasting impact on the region's social and cultural development.

1. Giriş

Orta Çağ dönemi, insanlık tarihinin önemli bir aşamasını oluşturmakta olup özellikle Anadolu coğrafyasında büyük kültürel, sosyal ve politik değişimlerin yaşandığı bir dönemi kapsar. Bu dönemde, Orta Çağ'ın farklı sosyo-politik yapıları arasında geçiş yapan Anadolu hem Bizans İmparatorluğu'nun hem de Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının egemenliğine girmiştir. Bu değişim, Anadolu'nun toplumsal yapısında köklü dönüşümlere yol açmış, toplumların kültürel ve dini kimliklerini şekillendirmiştir. Ancak bu dönüşüm süreçlerinde en çok göz ardı edilen ya da pek fazla araştırılmayan bir konu, kadınların toplum içindeki rolü ve önemi olmuştur (Ertürk, 2018, s. 37). Orta Çağ Anadolu'sunda kadınlar, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının egemenliği altındaki toplumsal yapılar içinde farklı roller üstlenmişlerdir. Bu dönem, kadınların genellikle ev içindeki geleneksel rollerle sınırlı kalmalarına rağmen, dini, kültürel ve sosyal hayatta önemli etkiler yaratabilecekleri bir süreçti. Bizans'ta kadınlar manastırlarda ve dini hizmetlerde yer alırken, Selçuklu döneminde saray kadınları ve valide sultanlar, devlet yönetiminde söz sahibi olabilmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, kadınlar sarayda siyasi etki yaratmış, kültürel vakıflar kurarak toplumsal hayatın şekillenmesine katkı sağlamışlardır. Kadınlar, aynı zamanda dini yaşamda da önemli bir rol oynamış hem Hristiyanlık hem de İslamiyet çerçevesinde toplumlarına hizmet etmişlerdir. Her ne kadar genellikle erkek egemen bir yapıda yaşasalar da Orta Çağ'daki kadınlar toplumsal, kültürel

ve dini alanda gözle görülür bir etkiye sahip olmuşlardır (Öztürk, 2020, ss. 25-29).

Orta Çağ Anadolu'sunda kadın, toplumsal yapının temel yapı taşlarından biri olmakla birlikte, birçok farklı faktör tarafından şekillendirilen karmaşık bir toplumsal rol üstlenmiştir. Kadınların toplumdaki yeri, yalnızca sosyal sınıf, ekonomik durum veya dini inançlar gibi faktörlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dönemin feodal yapısı, kültürel normlar, hukuki düzenlemeler ve kadınların kültürel katmanlardaki görünürlükleri de önemli bir etken olmuştur. Bu dönem, kadının sadece aile içindeki rolü ile değil, aynı zamanda ekonomik, hukuki, dini ve kültürel bağlamdaki etkileriyle de dikkate alınmalıdır. Kadınlar, bazen sadece ev içi sorumluluklarla sınırlı bir figür olarak görülürken bazen de yönetim, eğitim, vakıf kurma gibi toplumsal alanda daha aktif roller üstlenmişlerdir.

Selçuklu İmparatorluğu'nun Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte kadınların toplumdaki yeri, İslam kültürünün etkisi altında şekillenmiş, ancak yerel geleneklerle harmanlanmış bir yapı ortaya çıkmıştır. Özellikle kadınların toplumsal alandaki ekonomik ve dini işlevleri, önemli bir analiz konusudur. Kadınlar, sosyal yapının temel birimlerinden olan aileyi inşa etmenin ötesinde medrese, cami ve vakıf gibi toplumsal alanlarda da söz sahibi olabilmişlerdir. Ayrıca, pek çok vakfın kurucusu olan kadınlar, bu sayede hem toplumsal hem de ekonomik anlamda önemli bir etki alanına sahip olmuşlardır. Bununla birlikte, Orta Çağ Anadolu'sunda kadınların hukuki hakları, miras, boşanma ve mal edinme gibi konularla doğrudan ilişkilidir. Selçuklu dönemi ve sonrasındaki Osmanlı döneminde, kadınların hukuki durumlarını belirleyen yasalar, onların toplumsal rollerini pekiştirmiş, ancak aynı zamanda zaman zaman bu rollerin dışına çıkan bireysel kadın figürlerinin varlığı da dikkate değerdir (Shahin, 2011, s. 29; Ertürk, 2018, ss. 40-42).

Dönemin en önemli yönlerinden biri de Orta Çağ Anadolu'sunda kadınların toplumdaki yerini belirleyen dini inançlardır. İslamiyet'in etkisiyle kadınların sosyal yaşamda, iş hayatında ve dini yaşantılarında belirli kurallar çerçevesinde yer alması teşvik edilmiştir. Ancak Anadolu'daki Hristiyan toplulukları ve yerel inançlar da kadının toplumsal hayattaki rolünü farklı şekillerde etkilemiştir. Bu etkileşim, kadınların toplumsal yaşamda nasıl bir pozisyona sahip olduklarını anlamamızda kilit bir rol oynamaktadır. Ancak bilinmesi gereken bir gerçek şu ki Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum içindeki rolünü anlamak için çeşitli kaynaklardan faydalanılabilir. Selçuklu ve Osmanlı dönemi vakıf kayıtları, kadınların toplumsal hayattaki etkinliklerini, vakıf kurma ve hayır işlerinde yer alma gibi sorumluluklarını gösterir. Bizans dönemi kilise kaynakları ve azize hikâyeleri, kadınların dini hayattaki rollerini ve manastırlarda üstlendikleri görevleri anlatırken, Osmanlı dönemi hukuki belgeleri ve kanunnameler, kadınların hukuki statülerini, miras ve boşanma haklarını açığa çıkarır. Divan edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı ise kadın figürlerini, kültürel ve manevi hayatın bir parçası olarak sunar. Tarihi ve sosyolojik araştırmalar ise dönemin kadınlarının

toplumsal yapısındaki yerini derinlemesine inceleyerek, kadınların ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamda nasıl yer edindiklerini ortaya koyar. Ayrıca, arkeolojik buluntular ve kazılar, kadınların günlük yaşamına dair somut veriler sunar. Bu kaynaklar, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum içindeki rolünü anlamak için kapsamlı bir perspektif sağlamaktadırlar. İşte bu kaynaklardan yola çıkılarak Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum içindeki rolü, toplumun geleneksel yapıları ile belirginleşmiştir (Shahin, 2011, s. 37; Kuşçu, 2018, ss. 21-24).

Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumsal hayattaki yeri, karmaşık bir yapıyı ortaya koymaktadır. Hem geleneksel feodal yapı hem de dini inançlar çerçevesinde kadın, toplumsal yaşamın birçok alanında etkili olmuş, toplumun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde kadınların toplum içindeki rolü, toplumsal ve kültürel yapılarla şekillenmiştir. Tüm bu bilgiler neticesinde çalışmanın amacı, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumsal hayattaki yerini ve önemini çeşitli açılardan inceleyerek, dönemin kültürel, hukuki ve ekonomik yapıları ile kadının toplumsal statüsü arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Bu bağlamda, kadının tarihsel süreç içerisindeki rolünün daha derinlemesine bir şekilde anlaşılması ve Orta Çağ Anadolu'sunun kadın figürlerinin toplumsal hayattaki yeri üzerine daha fazla bilgi edinilmesi hedeflenmektedir.

2. Orta Çağ Anadolu'sunda Kadın ve Toplum

Orta Çağ Anadolu'sunda kadınların toplumsal yaşamdaki yeri, yalnızca ailesel ve ev içi rollerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda geniş sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da etkili olmuştur. Anadolu'nun bu dönemdeki toplumsal yapısı, büyük ölçüde feodal sistemin etkisi altındaydı. Bu sistem, kadınların toplumsal yaşamda daha sınırlı bir yere sahip olmasına yol açsa da aynı zamanda bazı sosyal katmanlarda kadınların daha görünür ve aktif roller üstlenmesine olanak sağlamıştır. Kadının toplumdaki yeri, aynı zamanda dönemin dini inançları ve hukuki düzenlemeleriyle de şekillenmiştir.

Bu dönemde kadınların aile içindeki rolü, dönemin sosyal yapısına paralel olarak ev işleri, çocuk bakımı ve eşine hizmet etmek gibi geleneksel rollerle sınırlı kalmıştır. Ancak, özellikle kölelik ve harem gibi yapılarla iç içe geçmiş daha kompleks aile yapılarında, kadınların toplumsal statüsü ve toplumdaki rolü farklılık göstermektedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemi kadınları, özellikle aristokrat sınıflarda daha güçlü bir toplumsal pozisyona sahip oldukları görülürken köylü sınıfındaki kadınlar, daha çok ev içindeki işlerle sınırlı kalmışlardır. Örneğin, Selçuklu döneminin aristokrat kadınları, sosyal hayatta daha bağımsız hareket etme imkânı bulmuş, bazen vakıf kurma gibi toplumsal sorumluluklar üstlenmişlerdir (Ertürk, 2018, s. 40; Kuşçu, 2018, ss. 37-39). Bununla birlikte, halk arasında kadınların toplumsal statüsü genellikle

düşük kalmış, erkek egemen bir yapıda, kadınların toplumsal hayatta varlık göstermeleri sınırlanmıştır (Öztürk, 2020, ss. 51-52). Aynı zamanda, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumsal rolü, geleneksel aile yapısının ötesine geçmiştir. Kadınlar, ev içindeki sorumluluklarının yanı sıra, günlük yaşamda ekonomik faaliyetlere katılabilmiş, özellikle pazarlarda, zanaatlarda ve tarımda aktif rol almışlardır. Bu, özellikle köy ve kasaba yaşamında gözlemlenebilir bir durumdur. Kadınların günlük yaşamda daha fazla görünür hale gelmeleri, toplumsal dinamiklerin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Örneğin, kadınlar, pazar yerlerinde yiyecek satışı yaparak ekonomik bağımsızlık kazanmış, bu sayede toplumsal olarak daha fazla güç kazanmışlardır. Örneğin Orta Çağ Anadolu'sunda, tıpkı diğer İslam toplumlarında olduğu gibi, kadınlar genellikle ev içindeki işleri yönetirlerdi. Bu işlerin arasında yemek pişirme, çocuk bakımı, evin temizliği ve kıyafetlerin hazırlanması yer alıyordu. Kadınlar, aynı zamanda evin üretim süreçlerinde de rol alarlardı. Örneğin, tekstil üretimi (iplik eğirme, dokuma gibi) ve gıda üretimi (ağaçlardan meyve toplama, süt ürünleri yapma gibi) gibi işler kadınların sorumluluğundadır. Yahut Özellikle kırsal kesimde, kadınlar tarlada çalışabilir, ekinleri biçebilir, hayvanları besleyebilir ve evde yapılan üretimin yanı sıra küçük işletmelerde de yer alabilirlerdi. Kadınlar, evde ürettikleri gıda maddelerini ya da dokudukları kumaşları pazarda satabilirlerdi. (Gürkan, 2019, s. 40).

Dini inançlar, dönem kadınının toplumsal yaşamındaki rolünü önemli ölçüde şekillendirmiştir. İslamiyet'in etkisi altındaki Anadolu'da kadın, sosyal yaşamda belirli kurallar çerçevesinde yer almış, özellikle namus ve aile yapısına yönelik katı kurallar getirilmiştir. Kadınların evlilik, boşanma, miras gibi konulardaki hakları, büyük ölçüde İslam hukukuna dayanıyordu. Ancak bu hukukun uygulanışı, sosyal sınıflara göre değişkenlik göstermiştir. Örneğin, soylu sınıf kadınları, genellikle evlilikleri üzerinden siyasi ve ekonomik güç elde etmiş, toplumdaki güçlerini dolaylı yoldan artırmışlardır (Shahin, 2011, s. 39; Büken, 2018, s. 29). Bunun yanında, dini yaşamda kadınların önemli bir yer tutması da görülür. Kadınlar, özellikle dini vakıflarda görev almış, toplumda sosyal ve eğitsel işlevler üstlenmişlerdir (Yıldırım, 2021, s. 35). Hristiyanlık ve diğer yerel inançların etkisiyle, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumsal rolü, yerel geleneklere ve dinî öğretilere bağlı olarak farklılıklar gösterebiliyordu. Hristiyanlıkta kadınlar, bazen manastırlarda eğitim alarak toplumsal hayata katkıda bulunmuş, bazen de dini alanda daha aktif bir rol üstlenmişlerdir (Ward, 2015, s. 47). Ancak, Orta Çağ Anadolu'sunda İslam ve Hristiyanlık arasındaki etkileşim, kadının toplumsal rolünü de farklı biçimlerde şekillendirmiştir. Öyle ki İslam'ın Anadolu'ya girmesiyle birlikte, İslam toplumlarında kadınların rolü belirli kurallara dayanıyordu. Kadınlar, genellikle aile içindeki ana rolü üstleniyor, ancak aynı zamanda dini hayatta aktif bir şekilde yer alabiliyorlardı. Kadınların, özellikle zengin ailelerde ve yönetici sınıf içinde, sosyal hayatta daha fazla söz hakkı olduğu da görülüyordu. İslam toplumlarında kadınlar vakıflar kurarak, dini ve hayır işlerine katkıda bulunabili-

yorlardı. Hristiyanlıkta ise, özellikle Ortodoks ve Katolik inançlarına sahip toplumlarda kadınlar farklı bir statüdeydi. Hristiyanlık, kadının toplumdaki rolünü genellikle “ev kadını” olarak tanımlıyordu ve dini olarak kadınların daha kapalı alanlarda rol alması bekleniyordu. Ancak, bazı Hristiyan kadınlar, dini topluluklarda etkin roller üstlenebilir, manastırlarda eğitim alabilir ve dini figürler olarak tanınabilirdi. Bu açıklamalardan yola çıkarak denilebilir ki hem İslam hem de Hristiyanlık, kadınların dini ve sosyal rollerine dair benzer fakat aynı zamanda farklı bakış açılarına sahipti. Anadolu'daki Müslüman ve Hristiyan toplumları arasında bu dinlerin birbirine yaklaşması, kadının toplumsal rolünü şekillendiren bir etkileşim yaratmıştır. Örneğin, bazı Hristiyan kadınlar, İslam'la tanıştıktan sonra daha fazla özgürlük ve toplumsal katılım alanı bulmuşlardır, çünkü İslam'ın kadınlara tanıdığı miras hakkı ve ticaret yapma gibi imkanlar, Hristiyan geleneklerinde sınırlıydı. (Shahin, 2011, ss. 38, 44-52; Büken, 2018, ss. 37-40).

Kadınların ekonomik durumları, Orta Çağ Anadolu'sunda büyük ölçüde feodal yapıya bağlı olarak şekillenmiştir. Kadınlar, genellikle ev işleri ve tarımla ilgili faaliyetlerde bulunmuşlar, ancak soylu sınıf içinde vakıf kurma gibi büyük toplumsal projelere de imza atmışlardır. Örneğin, vakıflar aracılığıyla sosyal hizmetlerde bulunan kadınlar, aynı zamanda dini ve toplumsal işlevler üstlenmişlerdir. Bu bağlamda, kadınların vakıf kurarak toplumsal sorumlulukları yerine getirmeleri, dönemin kadınları için önemli bir toplumsal statü göstergesiydi (Öztürk, 2020, s. 38). Kadınların hukuki durumu da önemli bir rol oynamıştır. Orta Çağ Anadolu'sunda, İslam ve Bizans hukuku arasında farklılıklar olsa da kadınlar bazı haklara sahipti. Örneğin, miras hakkı ve boşanma gibi haklar, dönemin İslam hukukunda yer alan önemli düzenlemelerdi. Ancak bu hakların toplumun farklı sınıflarında uygulanma biçimi değişiklik göstermiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, kadınlar genellikle evliliklerinde belirli haklara sahip olmakla birlikte, ekonomik olarak bağımsızlıklarını kazanmak konusunda zorluklar yaşamışlardır (Ertürk, 2018, s. 51; Shahin, 2011, s. 39; Kafadar, 2019, s. 37; Mango, 2013, s. 29; Arslan, 2017, s. 49).

Nihayetinde ise Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumdaki yeri, çeşitli sosyo-ekonomik, dini ve kültürel faktörler doğrultusunda şekillenmiştir. Kadınlar, toplumsal yaşamda hem aile içindeki rollerle hem de toplumsal alanlarda üstlendikleri görevlerle önemli bir yer edinmişlerdir. Bununla birlikte, kadının toplumsal statüsü, genellikle erkeklerin egemen olduğu bir toplum yapısı içinde kısıtlanmış, ancak Selçuklu döneminde, özellikle sarayda ve yönetici sınıf arasında, kadınlar toplumsal yaşamda daha etkin roller üstlenmişlerdir. Selçuklu sultanlarının eşleri ve saray kadınları hem politik hem de kültürel alanda önemli bir etkiye sahipti. Ayrıca, Selçuklu toplumunda vakıflar aracılığıyla kadınlar, hayır işlerine katkı sağlıyor, eğitim kurumlarına (medrese gibi) ve camilere destek veriyorlardı. Ya da Osmanlı İmparatorluğu'nda, kadının toplumsal statüsünün bazen sınırlı olduğu ancak bazen de etkili olduğu bir yapıya sahipti. Osmanlı toplumunda kadınlar, özellikle sarayda ve üst sınıflarda daha görünür ve güçlü olabilmişlerdir. Osmanlı'da

bazı kadınlar, hükümetin kararlarını etkileyebilecek derecede güçlü olmuştur. Bu sayede de toplumsal sınıflarda kadınlar daha görünür ve etkili olabilmişlerdir. Bu bilgilerden yola çıkarak denilebilir ki kadının hukuki durumu, ekonomik ve dini katkıları, Orta Çağ Anadolu'sunun sosyal yapısını anlamada önemli bir göstergedir (Ertürk, 2018, ss. 40-42; Kuşçu, 2018, ss. 21-24; Ertürk, 2018, s. 40; Öztürk, 2020, s. 57). Bu dönemde bazı kadınlar, vakıf kurarak sosyal hizmetler sunmuş ve bu şekilde toplumsal hayata katkıda bulunmuşlardır (Yıldırım, 2021, s. 46).

3. Orta Çağ Anadolu'sunda Kadınların Hukuki Durumu

Orta Çağ Anadolu'sunda kadınların hukuki durumu, dönemin toplumsal yapısı ve uygulanan hukuk sistemleri tarafından büyük ölçüde şekillendirilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarında kadının hukuki statüsü, toplumsal rollerinin belirleyicisi olduğu kadar, ekonomik ve kültürel haklarını da etkileyen önemli bir faktördür. Bu dönemde kadınlar, genellikle erkekler tarafından belirlenen bir çerçevede, çeşitli haklara sahip olsalar da bu hakların kapsamı ve uygulanışı dönemin feodal yapısına, dini inançlara ve hukuki düzenlemelere bağlı olarak farklılıklar göstermiştir (Ertürk, 2018, s. 51; Kafadar, 2019, s. 37). Sarayda ve yüksek sınıflarda, kadınlar genellikle daha fazla hakka sahipti. Bu kadınlar, özellikle valide sultanlar ve saray eşleri, büyük etkiye sahip olabilir, siyasi olaylara müdahil olabilirdi. Örneğin, Osmanlı'da Kösem Sultan ve Hürrem Sultan gibi isimler, devlet yönetiminde önemli kararlar alabilmişlerdir. Orta sınıf ve köylü kadınları ise daha geleneksel ve sınırlı bir yaşam sürerlerdi. Çiftçilik ve ev işlerinden sorumlu olan bu kadınlar, daha az sosyal hakka sahipti ve yaşamlarını çoğunlukla evde geçirdiler. Yahut dini anlamda bakıldığında İslam, kadınlara miras, boşanma, miras gibi haklar tanımış olsa da bu hakların uygulanması dönemin sosyal yapısına ve yerel adetlere göre farklılık göstermiştir. Selçuklu ve Osmanlı'da, İslam hukukunun etkisiyle, kadınlar boşanma ve miras hakkına sahipti, ancak genellikle bu haklar erkekler tarafından sınırlı şekilde kullanılıyordu. Örneğin, miras hakkı İslam'a göre kadına verilmiş olsa da çoğunlukla erkek çocukların payı daha fazla oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlar ise kendi dini kurallarına göre yaşarlardı. Bizans'tan gelen etkilerle, Hristiyan kadınlar daha sınırlı sosyal haklara sahipti. Ancak, özellikle soylu ve zengin sınıf kadınları, dini yönetimlerinden bağımsız olarak daha fazla özgürlük tanınabilirdi. Hukuki düzenlemeler noktasında ise Osmanlı'da ve Selçuklu'da şeriat hukuku, kadının miras, boşanma ve evlilik gibi konularda haklarını belirleyen temel kaynaktı. Ancak bu hukukun uygulanması genellikle toplumun sosyal yapısına göre değişkenlik gösterdi. Şeriat, kadına boşanma hakkı tanıırken, bu hak kadınların elinde değil, çoğunlukla erkeklerin elindeydi. Kadınlar boşanmak için mahkemeye başvurabiliyor, fakat bu başvuru genellikle zor olabiliyordu. Osmanlı'daki kanunlar, kadının temel haklarını belirlese de genellikle erkeklerin hakları lehine düzenlenmişti. Kadınlar, miras hakkını

elde edebilseler de bu haklar genellikle sınırlıydı. Kadınların sahip olduğu mülk üzerinde tam bir hakları yoktu; eşlerinin ya da babalarının izni olmadan mal edinmeleri ya da yönetmeleri zor oluyordu. Kadınların boşanma hakkı vardı, ancak boşanmak için güçlü nedenlere sahip olmaları ve erkek tarafından onay almaları gerekmektedir. Miras hakları ise kadına verilmiş olsa da genellikle erkekler daha fazla pay alıyordu. Selçuklu ve Osmanlı'daki bu tür ayrımlar, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kısıtlıyordu. Kadınların toplumsal rollerindeki farklılıkları açısından da konuya açıklık getirilebilir. Öyle ki Osmanlı ve Selçuklu saraylarındaki kadınlar, büyük etki ve güç sahibiydi. Valide Sultanlar ve saray eşleri, bazen hükümet işlerinde bile etkili olabiliyorlardı. Hürrem Sultan, Kösem Sultan gibi isimler, siyasi alanda güçlü figürler haline gelmişlerdir. Ayrıca saray kadınları, eğitim, kültür, hayır işleri ve vakıf yönetimi gibi alanlarda da etkin olmuşlardır. Kırsal kesimde ve alt sınıflarda yaşayan kadınlar ise genellikle ev içindeki işlerle ilgilenmişlerdir. Kadınların sosyal yaşamda etkili olmaları daha sınırlıydı. Tarımda çalışabilirler, hayvancılık yapabilirlerdi, ancak genellikle evin işlerine yönelirlerdi. Ancak bazı kadınlar, köylerinde ve kasabalarında ticaret yapabiliyorlardı. Kadınların bu tür sosyal etkinlikleri, genellikle erkekler tarafından denetleniyordu (Ertürk, 2018, ss. 27, 51-55, 62; Öztürk, 2020, ss. 51, 58, 66; Yıldırım, 2021, ss. 41, 48-53).

Selçuklu dönemi, Anadolu'da kadının hukuki durumunun şekillendiği önemli bir dönemdir. Selçuklu hukukunda kadınların sahip olduğu haklar, genellikle İslam hukuku çerçevesinde belirlenmiştir. Ancak, Selçuklu Devleti'nin yönetim biçimi ve toplumsal yapısı, kadınların hukuki haklarının korunmasına dair belirli kolaylıklar sağlamıştır. Kadınlar, miras hakkına sahip olmuş, evlenme ve boşanma gibi temel medeni haklara sahip olsalar da bu hakların uygulanmasında bazen sosyal sınıf farkları önemli bir rol oynamıştır (Shahin, 2011, s. 40; Ertürk, 2018, s. 66). Özellikle miras hukuku, kadınların hukuki durumunu etkileyen önemli bir alandır. İslam hukukuna göre kadınlar, mirasta erkeklere göre yarı pay alırlarken, bu durum, Anadolu'daki kadınların mali bağımsızlık kazanabilmelerinin önünü açmıştır. Ancak, kadınların miras hakkından faydalanabilmesi için toplumsal sınıf farkları ve bazen de erkek egemen düzenin etkisiyle bazı engellerle karşılaştıkları da bir gerçektir (Shahin, 2011, s. 49; Arslan, 2017, ss. 66-68). Bununla birlikte, vakıf kurma gibi sosyal sorumluluklarla bağlantılı olarak, kadınlar önemli toplumsal fonksiyonlar üstlenebilmiş, vakıf gelirlerinden faydalanmışlardır (Büken, 2018, s. 66). Örneğin; Selçuklu hukukunda kadınların miras hakkı, önemli bir yasal düzenleme olmuştur (Arslan, 2017, s. 66). Ancak, bu hakların tam olarak eşitlikçi bir şekilde uygulanıp uygulanmadığına dair bazı tartışmalar bulunmaktadır (Harris, 2017, s. 54; Gürkan, 2019, s. 47).

Osmanlı İmparatorluğu, Selçuklu hukukunun etkisiyle gelişmiş olmakla birlikte kendi bünyesinde de kadınların hukuki durumunu belirleyen yeni düzenlemeler getirmiştir. Osmanlı'da, kadının hukuki statüsü, şeriat (İslam hukuku), *Kanunname-i Osmanî* (Osmanlı Kanunnamesi) ve örfî hukuk tarafından

şekillendirilmiştir. Kadınların mülk edinme hakları, boşanma hakları ve miras hakları gibi temel konularda, şeriat hükümleri belirleyici olmuştur (Ertürk, 2018, s. 56; Kafadar, 2019, s. 44; Öztürk, 2020, s. 64). Osmanlı döneminde, kadınların boşanma hakkı, genellikle erkeğe bağlıydı. Erkekler, eşlerinden boşanabilme hakkına sahipken, kadınlar yalnızca belirli şartlar altında boşanma talebinde bulunabilmişlerdir. Bununla birlikte, kadının boşanma hakkı, özellikle “fasık” ya da “zarar verici” davranışlar durumunda geçerli olmuştur. Kadınların toplumsal ve hukuki statülerine dair en önemli düzenlemelerden biri, kadınların vakıf kurma ve eğitimle ilgili haklarındaki artan özgürlüktür. Kadınlar, vakıflar kurarak toplumsal alanda etkili olmuş, dini ve eğitim kurumlarında görev alabilmişlerdir (Yıldırım, 2021, s. 51).

Kadınların mülk edinme hakları, özellikle Osmanlı'da daha net bir şekilde belirlenmiştir. Kadınlar, miras yoluyla mal edinmiş ve hatta vakıf kurarak kendi mülklerini yönetmişlerdir. Bununla birlikte, sosyal sınıf farkları, bu hakların ne ölçüde etkili bir şekilde kullanılabildiğini belirleyen önemli bir faktördür. Örneğin, soylu sınıf kadınları, daha yüksek bir toplumsal statüye sahip oldukları için daha geniş haklardan faydalanmışlardır (Harris, 2017, s. 42, Gürkan, 2019, s. 83). Miras, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının hukuki durumunu belirleyen önemli faktörlerden biridir. İslam hukukuna göre, kadının miras hakkı, erkeklerin yarısı kadar olsa da bu durum kadının ekonomik bağımsızlık kazanabilmesi için önemli bir fırsat yaratmıştır. Kadınlar, miras yoluyla elde ettikleri mülkleri, kendi iradelerine göre kullanabilmişlerdir. Bununla birlikte, Osmanlı'da kadınların miras hakları konusunda zaman zaman sosyal sınıf ayrımları yaşanmış ve köle veya düşük sınıftan gelen kadınların bu hakları kullanmaları zor olmuştur (Shahin, 2011, s. 52; Arslan, 2017, s. 47). Miras ve mal edinme hakkı, kadınların toplumsal hayatlarındaki en önemli ekonomik haklardan birini oluşturmuş, birçok kadın, miras yoluyla elde ettikleri mal varlıkları sayesinde daha bağımsız hale gelmişlerdir. Kadınların bu hakları kullanabilme düzeyleri, genellikle hukuki düzenlemelerle değil, toplumun sosyo-ekonomik yapısıyla belirlenmiştir. Örneğin, köle ya da fakir kadınlar, miras yoluyla varlık edinme konusunda büyük engellerle karşılaşmışlardır (Kuşçu, 2018, s. 34).

Orta Çağ Anadolu'sunda kadının boşanma ve evlilikle ilgili hukuki hakları da dikkat çekici bir konudur. İslam hukuku, kadının boşanma hakkını belirli koşullara bağlamış, ancak bu hak, kadınlar için genellikle kısıtlanmış bir durumdur. Kadınlar, boşanmak istediklerinde genellikle erkeğin onayını almak zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte Osmanlı döneminde, kadınların boşanma hakkı konusunda şeriat hükümleri doğrultusunda belirli esneklikler getirilmiş, kadının zarar gördüğü durumlarda boşanma talebi kabul edilmiştir (Shahin, 2011, s. 66; Ward, 2015, s. 70).

Evlilik ve boşanma, kadının toplumsal statüsünü belirleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Kadınların evlenme hakları, daha çok ailesinin kararına bağlıyken boşanma hakkı ise genellikle erkeklerin

inisiyatifindeydi. Ancak, kadınlar için boşanma ve evlilik konusundaki haklar, dönemin sosyal yapısı ve hukuki düzenlemeleri ile şekillenmiş ve zaman zaman kadınların hukuki bağımsızlıklarını kazanmalarına engel olmuştur (Büken, 2018, s. 66). Kadınların hukuki durumu, dönemin hukuk sistemine göre şekillenmiştir. Osmanlı'dan önceki Selçuklu döneminde, kadınların miras hakları, boşanma hakları ve mülk edinme gibi konularda belirli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemelerin uygulanabilirliği ve kadınların bu haklardan ne ölçüde faydalandığı, zamanla değişkenlik göstermiştir (Ertürk, 2018, s. 61; Kafadar, 2019, s. 442).

4. Orta Çağ Anadolu'sunda Kadın ve Din

Orta Çağ Anadolu'sunda kadının dini hayattaki rolü, toplumun kültürel yapısının önemli bir yansımasıdır. Hem İslam hem de Hristiyanlık gibi iki büyük dini inancın etkisi altında şekillenen toplumsal yapılar, kadınların dini hayat içindeki rollerini belirlemiş ve şekillendirmiştir. İslam'ın gelişmesiyle birlikte Anadolu'da kadınların dini yaşantısı hem sosyal sınıf farkları hem de dini öğretilerin etkisiyle değişiklik göstermiştir. Aynı şekilde, Bizans dönemi ve yerel halkın Hristiyanlık inançları da kadının dini hayatta nasıl bir rol üstlendiğini farklı biçimlerde etkilemiştir (Mango, 2013, ss. 37-39). Bu etki ve farklara bakıldığında ise; Hristiyanlık, kadınlara dair bazı öğretiler sunsa da bu öğretilerin uygulanışı dönemin sosyal yapısına, yerel geleneklere ve egemen dini anlayışlara bağlı olarak farklılık göstermekteydi. Bu dönemde kadının dini hayattaki rolü, bazı geleneksel kısıtlamalarla birlikte belirli alanlarda daha aktif ve görünür olabiliyordu. Bizans dönemindeki kadınların dini hayattaki rolünü etkileyen faktörler ve bu alandaki farklar ise şu şekildedir:

Hristiyanlıkta kadının yeri, başlangıçta Kutsal Kitap'a dayalı öğretilerle şekillenmişti. Bizans dönemi boyunca, kadının dini yaşamda aktif bir rol oynamasına izin veren öğretiler olduğu gibi, kadının toplum içindeki rolünü sınırlayan öğretiler de mevcuttu. Bizans döneminde, özellikle Ortodoks Hristiyanlık'ta Meryem Ana, kadınların dini hayattaki en önemli figürlerinden biriydi. Meryem, safiyet ve annelik gibi erdemlerin simgesi olarak kabul edilir ve özellikle Meryem Ana'nın Tanrı'nın Annesi olarak yüceltilmesi, kadınların dini yaşamda daha saygın bir yer edinmelerini sağlamıştır. Bu, kadının toplumda sahip olduğu bazı sınırlamaları bir nebze aşarak, dini hayatta daha görünür olmasına olanak tanımıştır. Meryem Ana'nın öneminin artması, Bizans toplumunda kadına dair olumlu bir dini bakış açısı oluşturmuştur. Bununla birlikte, Hristiyanlıkta kadının doğası, "ilk günah" (Âdem ile Havva'nın cennetteki yasak meyveyi yemesi) üzerinden yorumlanarak genellikle olumsuz bir biçimde algılanmıştır. Bu anlayış, Bizans toplumunda kadının ev dışında çok fazla aktif rol üstlenmesini sınırlayan bir diğer önemli faktördü. Kadının toplumda

daha çok ev ve aile içinde yer alması gerektiği düşünülmüştür (Mango, 2013, ss. 49-71; Ward, 2015, s. 62). Bizans İmparatorluğu'nda kadınların dini yaşantısı, özellikle manastır hayatı üzerinden şekillenmiştir. Kadınlar, bazen sosyal normlardan bağımsız olarak dini bir yaşam sürme fırsatına sahip olmuşlardır. Manastırlarda kadınlar hem dini bir eğitim alabilir hem de toplumsal yaşamdan uzak bir şekilde ruhani gelişimlerini sürdürebilirlerdi. Bizans döneminde, rahibeler önemli dini roller üstlenmişlerdir. Manastırlarda yaşam, kadının dini hayatta en fazla aktif olduğu alanlardan biriydi. Kadınlar, manastırlarda dini eğitim alabilir, dua ve ibadetle meşgul olabilir ve topluma dini hizmetler verebilirlerdi. Halk arasında saygı gören kadın azizeler de vardı ve bu kadınlar, dini hizmetler ve toplumsal etkilerle tanınmışlardır. Örneğin, St. Anna, St. Macrina ve St. Theodora gibi isimler, Bizans İmparatorluğu'ndaki kadınların dini hayatta önemli roller üstlendiklerinin örnekleridir. Hatta bazı kadınlar, özellikle güçlü rahibe figürleri, manastırlarda ruhani liderlik rolü üstlenmişlerdir. Bu kadınlar, manastırın yönetiminde söz sahibi olabilir ve zaman zaman dış dünyayla ilişkilerde de etki sahibi olabilmüşlerdir. St. Theodora, Bizans'taki manastır yaşamında önemli bir ruhani lider olarak tanınmıştır (Mango, 2013, ss. 64-66; Ertürk, 2018, ss. 62-63). Kadınlar, Bizans dönemindeki dini ritüellerin ve ibadetlerin bazı yönlerinde de aktif olarak yer almışlardır. Ancak, genel olarak dini yönetim ve yüksek kilise görevlerinde kadınların rolü sınırlıydı. Örneğin kadınlar, kiliselerde dua etmek, rahiplerle birlikte ayinlere katılmak ve çeşitli dini ritüelleri yerine getirmek gibi dini faaliyetlere katılabiliyorlardı. Ancak, kadınların kilisede rahiplik gibi dini liderlik rollerine sahip olmaları mümkün değildi. Bunun yerine, rahibeler ve kadın azizeler, dini ayinlerde dua etmek, kilisede sadaka toplamak ve halkı eğitmek gibi hizmetlerde bulunuyorlardı. Hatta Bizans'ta kilise, kadınların sosyal olarak en fazla yer alabildiği mekandı. Kadınlar, kiliseye gitmek, ayinlere katılmak, dini şarkılara katılmak gibi dini pratiklere katılabiliyorlardı. Ancak, yine de kadınlar kilisenin merkezi yönetiminde yer alamıyorlardı (Mango, 2013, ss. 72-73; Şahin, 2011, s. 65; Ward, 2015, ss. 57-59). Tüm bu açıklamalar sonrasında denilebilir ki Bizans dönemi, Hristiyanlığın ve yerel geleneklerin birleşiminden doğan bir kültürde, kadınların dini hayatta önemli roller üstlendiği ancak bu rollerin genellikle sınırlı olduğu bir dönemi ifade eder. Kadınlar, manastırlarda dini hizmetlerde bulunabilir, Meryem Ana gibi kutsal figürlerin yüceltilmesiyle dini anlamda saygınlık kazanabilir, ancak genel olarak dini yönetim ve rahiplik gibi yüksek dini görevlerde yer alamazlardı. Bununla birlikte, halk arasında saygı gören kadın azizeler ve rahibeler, kadının dini hayatta güçlü bir figür olabileceğini göstermiştir.

İslamiyet'in Anadolu'ya yayılması, kadının dini alandaki rolünü de etkilemiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, İslam'ın etkisiyle kadınların dini görevleri ve katılımı belirli sınırlarla sınırlı olsa da aynı zamanda dini ve sosyal sorumluluklarda aktif bir rol üstlenmişlerdir. İslam dinine göre, kadınlar, dini vecibeleri yerine getirme konusunda erkeklerle aynı haklara sahiptir. Ancak, Orta Çağ Anadolu'sunda

kadınların toplumsal ve dini rolleri, sosyal yapıya ve yerel geleneklere bağlı olarak zaman zaman sınırlı olmuştur (Shahin, 2011, ss. 60-62; Büken, 2018, s. 81; Ertürk, 2018, ss. 64-66).

Selçuklu döneminde, kadınlar genellikle ev içi sorumluluklar ve annelik gibi rollerle sınırlı kalmış, ancak dini alanlarda önemli görevler de üstlenmişlerdir. Kadınlar, camilerde dua etmiş, medreselerde eğitim almış ve sosyal hizmetlerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte, kadınların dini hayattaki katılımları, genellikle özel alanlarda gerçekleşmiş ve erkeklerin ön planda olduğu cami gibi açık alanlardan uzak tutulmuşlardır (Ertürk, 2018, s. 66; Kafadar, 2019, s. 39; Öztürk, 2020, s. 66). Ancak, kadınların dini topluluklar içindeki etkisi, vakıf kurma gibi önemli sosyal işlevlerde görülebilir. Kadınlar, vakıflar kurarak hem dini hem de toplumsal hizmetlerde bulunmuş, bu sayede dini hayata katkı sağlamışlardır. Kadınların dini alandaki rolü, Osmanlı dönemine gelindiğinde daha belirgin hale gelmiştir. Osmanlı'da, kadınlar dini eğitimi almış, dini metinleri okumuş ve öğretmişlerdir. Kadınların dini vakıflarda görev alması ve camilerde öğretmenlik yapmaları gibi durumlar, dönemin kadınlarının dini alandaki etkisini artırmıştır (Harris, 2017, s. 66; Kuşçu, 2018, s. 19). Ayrıca, kadınlar, cami ve türbe ziyaretlerinde de etkin bir rol oynamış, dini ritüellere katılarak toplumda önemli bir dini figür haline gelmişlerdir (Ward, 2015, s. 80).

Anadolu'nun Bizans dönemi, Hristiyanlığın egemen olduğu bir dönemdi ve bu dönemde kadınların dini hayattaki rolü de oldukça önemliydi. Hristiyanlık, kadınları dini alanda daha fazla kabul etmiş, bazı kadınlar manastırlarda eğitim almış ve toplum içinde dini lider olarak görev yapmışlardır. Bizans İmparatorluğu döneminde, kadınların dini yaşantıları, sadece dinsel vecibeleri yerine getirmeleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dini topluluklar içinde aktif bir rol almışlardır. Örneğin, Bizans döneminde kadınlar, manastırlarda rahibe olarak görev almış, burada dini eğitim görmüş ve dini metinleri incelemişlerdir (Mango, 2013, ss. 42-43; Ward, 2015, s. 69).

Bununla birlikte, Hristiyanlığın kadınlara yaklaşımı, zaman zaman kadınların toplumsal statülerini belirleyen bir araç olarak da kullanılmıştır. Bizans döneminde, kadınlar çoğunlukla evdeki rolüyle sınırlı kalmış, ancak manastırlara katılarak toplumsal alanda etkili olabilmişlerdir. Kadınların bu tür dini liderlik rolleri, Anadolu'daki yerel halk ve Hristiyan topluluklar arasında kadının dini yaşamda önemli bir figür olarak kabul edilmesine yol açmıştır (Mango, 2013, s. 48; Gürkan, 2019, s. 86).

Orta Çağ Anadolu'sunda kadınların dini alandaki en belirgin katkılarından biri, vakıf kurma faaliyetleri olmuştur. Hem Selçuklu hem de Osmanlı dönemlerinde, kadınlar, dini vakıflar kurarak toplumsal hayatta önemli roller üstlenmişlerdir. Kadınlar, özellikle camiler, medreseler ve hastaneler gibi dini kurumların inşasında aktif rol oynamış ve bu kurumların işleyişinde yer almışlardır. Vakıflar, kadının toplum içindeki dini ve sosyal işlevini gösteren en önemli araçlardan biridir. Kadınlar, vakıflar aracılığıyla topluma hizmet

etmiş hem dini hayatta hem de toplumsal yaşantıda daha görünür hale gelmişlerdir (Yıldırım, 2021, s. 66; Ertürk, 2018, s. 66; Kafadar, 2019, s. 48).

Kadınların dini vakıf kurma faaliyetleri, onların sosyal hayatta güç kazanmalarını sağlamıştır. Kadınlar, vakıflar aracılığıyla dini hizmetlerin yayılmasını sağlamış, toplumun her kesimine hitap eden dini hizmetleri organize etmişlerdir. Özellikle soylu sınıfa mensup kadınlar, bu vakıf kurma faaliyetlerini büyük ölçüde desteklemişlerdir. Bu durum, kadınların dini ve toplumsal yaşantıdaki etkinliklerini artırmış ve kadının toplumsal statüsünü yükseltmiştir (Yıldırım, 2021, s. 66; Büken, 2018, s. 81). Söz konusu faaliyetlere örnek vermek gerekirse; Orta Çağ Anadolu'sunda kadınlar, dini vakıf kurma faaliyetlerinde önemli bir yer tutmuşlardır. Özellikle Osmanlı döneminde, kadınlar vakıf kurarak toplumsal hayatta etkin bir rol oynamışlardır. Kadınlar, yalnızca erkeklerin domine ettiği alanda değil, aynı zamanda sosyal hizmetlerde de büyük sorumluluklar üstlenmişlerdir. Hürrem Sultan, Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi olarak, birçok cami, medrese ve hastane gibi dini vakıf eserlerinin kuruluşunu sağlamıştır. Hürrem Sultan'ın kurduğu vakıflar, sadece dini değil, aynı zamanda sosyal hizmetleri de kapsayarak toplumun farklı kesimlerine hizmet etmiştir. Ayrıca, Nurbanu Sultan ve Safiye Sultan gibi diğer Osmanlı kadınları da benzer şekilde büyük vakıflar kurarak toplumsal ve dini alanda kadınların rolünü güçlendirmiştir. Selçuklu döneminde de kadınların dini vakıflar kurma faaliyetleri mevcuttu. Melike (kadın hükümdarlar) ve saray kadınları, vakıf kurma konusunda aktif olmuşlardır. Selçuklu saray kadınlarından bazıları, hastane, cami ve medrese gibi hayri ve dini yapılar inşa ettirerek, toplumlarına hizmet etmişlerdir. Kadınların vakıf kurma faaliyetleri, onların toplumsal sorumlulukları üstlenmelerini sağlamış, dini hayata katkı sunmalarına olanak tanımıştır. Bu tür vakıflar, kadınların sadece aile içindeki rollerinin ötesine geçerek, toplumsal yapıda güçlü bir etki bırakmalarına imkân sağlamıştır. Bizans dönemi de kadınların dini vakıf kurma faaliyetleri açısından önemlidir. Bizans'ta kadınlar, özellikle manastırlarda aktif roller üstlenmiş ve zaman zaman büyük dini vakıflar kurmuşlardır. Manastırların yönetiminde yer alan kadınlar, dini hayatı şekillendirmenin yanı sıra, toplumsal yardımlaşma ve eğitimi de üstlenmişlerdir. Bizanslı kadın azizeler hem dini hem de sosyal alanda derin bir etki bırakmış, kurdukları vakıflarla toplumun farklı kesimlerine yardım etmişlerdir. Özellikle, kadınların dini vakıflar aracılığıyla, kadınları eğitimi hale getirmek ve onları dini ritüellere dâhil etmek gibi önemli roller üstlendikleri görülür (Mango, 2013, ss. 57-66; Ward, 2015, ss. 68-70; Öztürk, 2020, ss. 87-89; Yıldırım, 2021, ss. 92-94).

Orta Çağ Anadolu'sunda kadının dini hayattaki rolü hem İslam hem de Hristiyanlık gibi iki büyük dini inancın etkisi altında şekillenmiş ve kadınlar, toplumsal hayatta önemli roller üstlenmişlerdir. İslam ve Hristiyanlık arasındaki etkileşim, kadının dini hayattaki yerini farklı biçimlerde belirlemiş, ancak her iki inanç sistemi de kadınların dini hizmetlerde ve toplumsal alanda aktif olmasına imkân tanımıştır.

Kadınların vakıf kurma faaliyetleri, dini törenlere katılımı ve dini sosyal hizmetlerdeki yerleri, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının dini alandaki önemini vurgulamaktadır. Dini inançlar, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum içindeki yerini büyük ölçüde şekillendirmiştir. İslamiyet, kadının toplum içindeki yerini belirleyen en etkili faktörlerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra, Hristiyanlık ve diğer yerel inançlarında kadınların yaşamına etkisi büyüktür. Zira Bizans İmparatorluğu'nda, Hristiyanlık ile birlikte, yerel halkın geleneksel inançlarının ve eski pagan ritüellerinin de etkisi devam ediyordu. Bu inançlar, bazen kadının dini yaşamda daha farklı biçimlerde yer almasına yol açabiliyordu. Bizans'ın erken dönemlerinde, eski Yunan ve Roma dini inançları ve ritüellerinin etkisi devam ediyordu. Bu, özellikle kadınların dini ritüellere katılımını etkileyebilirdi. Antik pagan inançlarında kadınlar, bazen tanrıça figürleri veya dini törenlerde önemli roller üstlenmişlerdi. Bizans'ın Hristiyanlık kabulüyle birlikte bu roller değişmiş olsa da bazı yerel geleneklerde kadınların dini pratiklerde daha belirgin olduğu görülmüyordu. Bizans'ta, yerel halkın bazı inançları, kadının şifa verme ve hayır işleri yapma gibi toplumsal rollerini yüceltmıştır. Kadınlar, dini inançlar doğrultusunda iyileştirme, yardım etme ve toplumsal dayanışma gibi alanlarda öne çıkabiliyorlardı. İslam kültüründeki kadına dair bakış açısı, Orta Çağ Anadolu'sunda toplumsal normları şekillendiren temel unsurlardan biri olmuştur (Shahin, 2011, s. 68; Yıldırım, 2021, ss. 69-70; Büken, 2018: s. 104). Ayrıca, Anadolu'daki Hristiyan topluluklarında da kadının toplumdaki rolü, dinin etkisiyle farklı bir biçim almıştır (Ward, 2015, s. 66).

5. Sonuç

Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplum hayatındaki yeri ve önemi, dönemin sosyal, kültürel ve dini yapısının belirlediği bir dizi faktöre bağlı olarak şekillenmiştir. Kadın hem İslam hem de Hristiyanlık gibi iki büyük dini inancın etkisiyle, toplumsal hayatın farklı alanlarında yer almış, toplumda hem ev içi roller hem de sosyal sorumluluklar üstlenmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, kadınların toplumsal statüsü, genellikle sosyal sınıf, dini normlar ve hukuki düzenlemelere göre farklılık göstermiştir. Bununla birlikte, kadınların ekonomik ve dini hayattaki katkıları, toplumsal yaşamda daha aktif ve görünür bir yer edinmelerini sağlamıştır. Kadınlar, Orta Çağ Anadolu'sunda önemli dini vakıflar kurmuş, sosyal hizmetlerde bulunmuş ve dini metinleri öğretmişlerdir. Aynı zamanda, Selçuklu ve Osmanlı'da kadınların hukuki hakları, özellikle miras, mülk edinme ve boşanma gibi temel haklarla şekillenmiş, bu hakların uygulanması toplumsal yapıya ve sosyo-ekonomik durumlarına göre değişiklik göstermiştir. Kadınlar, özellikle dini ve sosyal hizmetlerde aktif bir rol oynamış, vakıflar aracılığıyla toplumun farklı kesimlerine hizmet etmişlerdir.

İslam'ın Anadolu'daki yayılması, kadınların dini topluluklar içindeki rollerini belirleyen önemli bir faktör olmuştur. İslam hukuku çerçevesinde kadınlar, camilere katılabilir, dua edebilir, ancak genellikle erkek egemen alanlardan uzak tutulmuşlardır. Osmanlı döneminde ise, kadınların dini eğitimi alması ve dini vakıflarda görev alması, onların toplumsal statülerinin yükselmesine katkı sağlamıştır (Ward, 2015, s. 97). Aynı şekilde, Bizans İmparatorluğu döneminde Hristiyanlıkla birlikte kadınlar, manastırlarda eğitim alarak dini liderlik rolü üstlenmişlerdir. Kadınların toplumsal hayattaki yeri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmelerine, eğitimde yer almalarına ve dini toplulukların etkinliklerine katılmalarına olanak tanımıştır. Bununla birlikte, kadının bu rolleri genellikle özel alanlarla sınırlı kalmış, toplumsal alanlarda ise erkek egemen bir yapı devam etmiştir. Ancak, kadınların vakıf kurma ve sosyal hizmetlerde bulunma gibi faaliyetleri, Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumsal hayattaki rolünü pekiştirmiştir. Sonuç olarak, Orta Çağ Anadolu'sunda kadın, yalnızca ev içindeki görevleriyle değil, dini, sosyal ve ekonomik hayatta da önemli bir figür olmuştur. Kadınların toplumsal rollerinin evrensel olarak sınırlı olsa da dönemin farklı kültür ve dinî yapılarına bağlı olarak, kadınlar toplum hayatında etkili bir şekilde yer almışlardır. Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumdaki rolü, sadece toplumsal yapıyı şekillendiren değil, aynı zamanda kadının toplumsal anlamda güç kazanmasını sağlayan önemli bir faktördür. Kadınlar, ekonomik, dini, hukuki ve kültürel faktörler doğrultusunda toplumsal hayatın önemli bir parçası olmuşlardır, ancak bu roller zamanla değişmiş ve evrim geçirmiştir. Orta Çağ Anadolu'sunda kadının toplumsal hayattaki yeri, farklı dinamiklerle şekillenmiş ve dönemin koşullarıyla paralel bir gelişim göstermiştir.

Kaynaklar

- Arslan, F. (2017). *Selçuklu dönemi hukukunda kadın hakları*. Ankara: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Büken, A. (2018). *Ortaçağ Anadolu'sunda kadın ve İslam dini*. İstanbul: İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Ertürk, K. (2018). *The role of women in Anatolian Seljuk society: Religious and social contributions*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gürkan, M. (2019). *Kadın hakları ve Osmanlı'da uygulanan hukuki düzenlemeler*. İstanbul: Kadın Araştırmaları Enstitüsü.
- Harris, J. (2017). *Medieval women in the Near East: A cross-cultural perspective*. New York: Routledge.
- Kafadar, C. (2019). *Ottoman women and law: A study of legal texts and practices*. İstanbul: İstanbul University Press.
- Kuşçu, Y. (2018). *Ortaçağ Anadolu'sunda kadının toplumsal yaşamındaki rolü*. İstanbul: Akademik Yayınlar.
- Mango, C. (2013). *Byzantine women: Their role in society and the church*. London: Palgrave Macmillan.
- Öztürk, H. (2020). Selçuklu döneminde kadınların ekonomik yaşamda rolü. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 45–60.
- Shahin, F. (2011). *Women and society in the medieval Islamic world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ward, D. (2015). *Women in medieval Anatolia: A historical perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Yıldırım, S. (2021). *Ortaçağ Anadolu'sunda kadın ve vakıf kurumları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yapay Zeka Beyanı: Çalışmanın yazım aşamasında hiçbir şekilde yapay zekâ araçlarından yararlanmadığımı ve tüm çalışmamın bana ait olduğunu bildirmek isterim.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.